

KARACAOĞLAN'DA DİL

Halil ATILGAN

Dil insanların anlaşmasında vasıta, kendi ölçüleri içinde yaşayan, gelişen canlı bir varlık, milletin ortak malı, toplumların kaynaşmasına vesile olan önemli bir kurumdur. İnsanların anlaşmasına aracılık eden, sosyal aktiviteyi sağlayan, hayatımızın her safhasında duyduğumuz önemli bir ihtiyaçtır. Anlaşmanın ise en değerli organıdır. Çarşıda, pazarda, okulda, otobüste, arabada, iş yerinde, alışverişte, pazarlık yapmada onunla beraber oluruz. O doğduğumuz günden itibaren bizi karşılayan, hayatımızın da parçası olan bir canlıdır. Dil insan benliğinin ayrılmayan önemli parçalarından biridir. İnsan duygu ve düşüncesini, aşkını gurbetini, sevgilisine sitemini, başından geçen olayları, yüreğine sığmayan duygularını ancak dille anlatır, aktarır. “Dil ile düşünce iç içedir. Dilin gelişmesi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Dil: insanın düşünmesini sağlayan sosyal ve milli bir varlıktır. Doğrudan milleti ilgilendirir. Toplumların düşünce hazinesinin temelidir. Milletleri ayakta tutan, birbirine bağlanmasını sağlayan, sosyal hayatı düzenleyen ve devam ettiren bir hazinedir”.

Ünlü düşünür Konfüçyüs’e sorarlar.

-Devlette sizi yetkili kılsalar önce işe nereden başlarsınız?

-Dilden başlarım.

-Peki ekonomi, yol, yeni yatırımlar yok mu?

-Dili olmayan bir devletin yolu da olmaz, ekonomisi de olmaz cevabını verir.

Evet dili olmayan devletin yolu da olmaz belki de olmaz. İşte bunu yıllar önce tespit eden ünlü ozan Karacaoğlan da Konfüçyüs gibi düşünmüş. Onun için de dil konusunda olanca hassasiyeti göstermiştir.

Karacaoğlan hayranı Sıtkı Soylu Adana Valiliği ile Çukurova Üniversitesinin müştereken düzenlediği II. Karacaoğlan ve Halk Kültürü Bilgi Şöleninde sunduğu (20-24 Kasım 1991) Karacaoğlan Şiirlerinin Etkinlik ve Kalıcılığının Sırları adlı bildirisinde onun dil konusundaki hassasiyetini şöyle dile getirmiş. “Toros’ların doğusunda, batısında, İç Anadolu’dan Akdeniz sahillerini kucaklayan geniş bir alanda yaşayan aşiret, Yörük Türkmen Boylarının kendi kültür yapıları içinde özümseyerek geliştirdiği dilin bütün özelliklerini Karacaoğlan şiirlerinde bulmak mümkündür. Güney bölgemizde yaşayan aşiretlerin köylü ve Yörüklerin Karacaoğlan’ı böylesine sahiplenmesinin önemli nedenlerinden birisi işte bu dil özelliğinden kaynaklanır. Ve bundan dolayıdır ki Karacaoğlan’ın şiirlerinin hemen tamamı halk belleğinden bu günlere ulaşmıştır. Kendi dilini, deyişini, heyecanını böylesine ustalıkla yoğuran şaire Anadolu halkı şiirleriyle birlikte bağrına basmış onda kendisini bulmuş ve Karacaoğlan’la Çukurova, Toroslar, Gâvur dağları adeta bir bütün olmuş ve özdeşleşmiştir” demektedir.

Karacaoğlan, şiirlerinin kaynağını doğup büyüdüğü göçebe toplumun geleneklerinden, içinde yaşadığı, yurt edindiği doğadan alır. Çukurova, Toroslar ve Gâvur Dağları’nda yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yeni bir söyleyiş getirmiştir. Onun önemli bir özelliği de bir halk şiiri türü olan mâni karakterli şiirler söylemiş olmasıdır. Koşmalar, semailer, varsağılar, türküler şiirleri arasında önemli bir yer tutar. Dizelerinin hemen hepsinde açık, anlaşılır, içli, özlü bir söyleyiş birliği mevcuttur. Tüm türler arı ve duru Türkçe ile süslüdür. Karacaoğlan’ın 1920’den bugüne yazılı kaynaklara geçmiş şiir sayısı beş yüzün üzerindedir.

Karacaoğlan’ın dil, ölçü ve söyleyiş bakımından farklılık arz etmesi, Divan Edebiyatının etkisinden uzak kalması, şiirlerini birlikte yaşadığı insanların günlük konuşma diliyle yazmış olması önemli özelliklerindedir. Dizelerinde Arapça Farsça sözcüklerin sayısı oldukça azdır. Dörtlüklerinde yöresel sözcükler (Çukurova, Toroslar, Gâvur Dağları) yoğun bir biçimde karşımıza çıkar. İncelendiğinde içimizden birinin konuştuğu sanılır. O halkın ve yöresinin dilini en iyi kullanan ustalardan biridir. Şiirde dil denince benim aklıma Karacaoğlan gelir. Dörtlüklerinde kullandığı sözcükleriyle Toroslar’da, Gâvur Dağları’nda, Çukurova’da koyak koyak dolaştırır bizleri. Çünkü o ananın, atanın dilini kullanmıştır. Kullandığı dil ve şiirlerindeki akıcılık ise günümüze ulaşmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur. Çünkü halk kendi gibi olanın peşinden gider. Kendi gibi konuşanı tasvip eder. İşte Karacaoğlan bu özelliği en iyi uygulayan ustalardandır. Şimdi onun dizelerinden seçtiğim bazı sözcüklere bir göz atalım.

Göbelek : Mantar

Seyirtmek : Koşmak

İkrar	: Söz vermek
Keleş	: Güzel
Annaç	: Karşı
Annacım	: Karşım
Zıbın	: Kadınların giydiği üç etek ya da uzun elbise
Hamaylı	: Muska
Daylak	: Tülü devenin erkeği-dişi deveye de daylak deniliyor
Püren	: İğne yapraklı bir maki türüdür.
Cahal	: Cahil
Zibillik	: Havan dışıklarının döküldüğü yer, küllük.
Essah	: Gerçek
Yunmak	: Yıkanmak
Söbü	: Daire, elips
Göynek	: İç gömlek
Yolak	: Patika, dağ yolu
Turaç	: Daha çok sulak yerlerde yaşayan bir av kuşu
Oflaz	: Güzel, becerikli
Kavil yeri	: Buluşma yeri
Yağlık	: Başörtüsü
Uz	: Sessiz, yavaş
Topak	: Yuvarlak-Daire
Tor	: Acemi
Yeğın	: İştahlı, hızlı, şiddetli
Şahbaz	: Becerikli, çabuk
Köşek	: Bir yaşında deve yavrusu
Kuşluk tavı	: Kuşluk vaktine yakın
Yuka	: Derin olmayan
Emmi	: Amca
Devinmek	: Kaşınmak
Cırnak	: Tırnak
Çapıt	: Bez
Baz	: Şahinin dişisi

Bu sözcükleri Toros Dağı, Çukurovalı ve Gâvur Dağı olanların bilmediği düşünülemez. Çünkü bu dil yöre insanın dilidir, anamın dili, babamın dilidir. Yöre insanı bu sözcüklerin geçtiği dizelerin anlamını sözlük kullanmadan çözümler. “İlk akşamdan vardım kavil yerine” dizesiyle başlayan koşması bahsettiğimiz özellikleri bünyesinde barındıran güzel bir örnektir.

*“İlk akşamdan vardım kavil yerine
Öne gördüm kömür gözüm gelmemiş
Bilmem gaflet bastı yattı uyudu
Bilmem o yar bize küstü gelmedi*

*Benim yârim gide gide donandı
İkrar verdi cahil gönlüm inandı
Ayda geldi orta yeri dolandı
Seherin yelleri esti gelmedi*

*Unuttu mu ahtı amanı netti
Başın alıp gayri diyara gitti
Benim mecbur olduğum fark etti
Zalim garaz etti kaçtı gelmedi*

*Karacaoğlan derki devranım döndü
Gönlüm yücedeydi engine indi
Seherin yelleri şafağın bendi
Hani usul boylu sunam gelmedi”*

Örnek olarak verdiğimiz Karacaoğlan'ın bu koşmasında anlaşılmayan bir sözcük gösteriniz. Bulamazsınız. Çünkü Yok. İşte bu dil Karacaoğlan dilidir. Bu dil Toroslar'da Çukurova'da, Gavur Dağları'nda kullanılan dildir. *Teneşir, yuma, yunmak, yumak* sözcükleri de Çukurova'da yoğun olarak karşımıza çıkar. Yöre halkı yıkadım demez. Yudum der. Yıkamak anlamındadır. Bulaşık yumak, çamaşır yumak yıkamak anlamında kullanılır. Teneşir ise ölünün yıkanacağı tahtadan yapılmış küçük tahttır. Cenaze teneşir tahtasında yunur. Yani yıkanır. Bu sözcük de Çukurova'ya hasır.

*“Gözüm kaldı şu kaplanın postunda
Azrail de can almanın kastında
Döne döne teneşirin üstünde
Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz.”*

Bu dörtlük de bizlerle özdeşleşen, demek istediğini arı duru Türkçe ile anlatan bir yapıya sahiptir. Ustaların ustası bu dörtlükte “teneşir” sözcüğüne müthiş bir anlam yüklemiştir.

Şimdi de Divan Şairlerimizden Harputlu Hayri'nin hüseyini makamında bestelenmiş “*Nolaydı yar nolaydı / Yar bâde dolduraydı / Bu garip gönlüm için / kanun icat olaydı*” uydurmalarıyla günümüze ulaşan ünlü şiirine bir göz atalım. Şiir aslı şöyle:

*“Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı
Zülfün karalığında bezme çerağ olaydı*

*Meyhaneler kapısı bahtım gibi kapansın
Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olaydı*

*Deşt-i cünûn içinde gezmezdi böyle gönlüm
Giysûların kemendi boynum da bağ olaydı.*

*Terk-i cünûn ederdî Leylâ gamıyla mecnûn
Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı*

*Gülşen-serây-i hüsnün bir âh ile yıkardım
Kanun-ı aşk içinde cüz'i mesâğ olaydı*

*Efsaneler yazardım sevdâ-yı aşka dâir
Gamdan dilimde Hayrî hâl-i ferâğ olaydı”*

Harputlu Hayri'nin bu nefis şiirinin bazı dizelerini anlamak, yorumlamak için Farsça ve Arapça bilmek, ya da sözlük kullanarak çözümlenmek gerekir. Ama Karacaoğlan böyle mi? Elbette değil.

O şiirlerinde mümkün olduğu kadar Arapça Farsça sözcük kullanmaktan kaçır, halkın anlayacağı dili kullanmayı tercih eder. O, halkın dilini çok iyi kullandığı gibi yörede kullanılan deyimlerle, özdeyişlerle ve benzetmelerle şiirinde kendine özgü bir dünya yaratır. Sözcüklerin birçoğunu halk dilinde yaşayan biçimiyle dile getirir. Bu da onun şiirine ayrı bir renk, ayrı bir lezzet katar. İşte Karacaoğlan'ı aziz kılan da budur.

Yavukluları onun şiirlerinde adlarıyla dile gelir: Elif, Anşa, Zeynep, Hürü, Döndü, Döne, Esmâ, Emine, Hatice... Ustanın şiirlerinde başka bir anlam kazanır. Usta şiirlerini bu güzellere pınar başında su doldururken, helkeleri omzunda suya giderken, ıstar dokurken, ya da kirmen eğirirken söylemiştir. Şiirlerinde dile gelen isimleri Karacaoğlan da Çukurovalı gibi söyler. Çukurovalı Huriye hürü, Ayşe'ye de Anşa der. Karacaoğlan da Huriye Hürü, Ayşe'ye de Anşa demiştir.

Gönlü bir güzel ile eğlenmez, bir kişiye bağlanmaz. Erotik öğeler, şiirine sevmek ve sevişmek olgusuyla yansır. O bu olguyu sade bir dille ifade eder. Müstehcenlik onun dilinde bayağlaşmaz. Erotik öğeler bile bir başka güzellik arz eder. Kanlı-canlı sevgili, cinsellik motifleriyle daha da belirginleşir, şiirine etkileyici bir biçimde yansır. İşte onlardan birkaç örnek:

*“Ak memenden emdiceğim azıktır
Tarama zülfünü gönlüm bozuktur
Öksüzüm garibim bana yazıktır
Destursuz yanına varamıyorum”*

*“Karacaoğlan der ki gel görüşelim
Şöyle bir tenhada gel buluşalım
Kaldır nikabını bir öpüşelim
Dudak zahmet çekip dil incinmesin”*

Dörtlüklerindeki erotik öğeler açık ve nettir. Bu dizeler onun dilinde güzelleşir o olduğu içinde meşruluk kazanır. Çünkü o, bu konuda rüştünü ispat etmiş, dediğini hoş karşılayacak bir güzellik temeli atmıştır. Başka biri söylese af edilmez ama o söyleyince hiç yadırganmaz. Onun söylemesi doğal karşılanır.

İçindeki fırtınaları hiç çekinmeden dile getirmiş olması, hiçbir halk ozanının diyemeyeceğini demesi yadırganmaz. Çünkü herkes onun hamurunun sevgiyle yoğrulduğunu çok iyi bilir. Tanrı kavramı ve din anlayışı şiirinde önemlice bir yer tutmasa bile, bu konudaki yaklaşımıyla da kendi şiir geleneğine yine değişik bir bakış açısı getirmiş ve sonraki kuşaklar üzerinde etkileyici ve yönlendirici olmuştur.

Ama ne yazık ki, zaman devri tersine döndürdü. İleri gidilecek yerde geriye gittik. Az gittik uz gittik. Bu gidiş Karacaoğlan'ı bilmeyeni türkücü, Yunus Emre'yi tanımayanı söz yazarı yaptı. Türeyen söz yazarı ve türkücüler Yunus'u ve Karacaoğlan'ı tanımayanları peşinden sürükledi götürdü. Piyasa onlarla doldu taşı. Onların sayesinde söz ve beste enflasyonu başladı.

Özellikle Ankara ve civarında yaşayanlar adlarının önüne Ankaralı sözcüğünü getirerek biri beş yapmaya çalıştı. Ankara oyun havalarına ve türkülerine monte edilen iğrenç sözlerle yapılan ne idiği belirsiz müzikler her gün piyasaya sürüldü. Onların sayesinde gerçek Ankaralılar Ankaralı olmaktan utanç duymaya başladı. Tabir yerindeyse Ankaralı *“Maliyla malamat oldu”*, *“Kıl oldum abi / Kul oldum abi / Çul oldu abi”* ile başlayan müzik piyasası *“Çalkala / Sok çıkar”*la devam etti. Bu yapılan ahlak dışı çalışmalara üstelik hiç kimse dur demedi. Demeyince *“Ortalık da kel Halil'in bağına döndü”*. Okunan o tür parçalar söyleyenin ününe ün kattı. Ününe ün katan işte o parçanın sözleri... Özür dileyerek yayımlıyorum.

*“Yapma abi etme abi
Biz keriz değiliz abi
Varsa enayi keriz
Hep beraber bizde yeriz*

*Sok sok çıkar sok çıkar
Elini cebine sok çıkar
Dolarla yumuşla uğraşma*

*Ytl'yi itl'yi sok çıkar
Hepsini birden sok çıkar
Sok sok sok sok sok çıkar
Olmayan cepten ne çıkar*

*Ağaç üstünde ceviz
Kırarsan bizde yeriz
Bu ceviz başka ceviz
Yemeyenler enayi keriz”*

Siz eğitiminizle böyle demenin ahlak dışı olduğunu öğretemezseniz, şiirimize, edebiyatımıza yarar sağlamayacağı fikrini vermezseniz, Karacaoğlan'ın şiirlerindeki estetiği, halk dilini güzel kullandığını, Pir Sultan'ı, Ercişli Emrah'ı, Kerem ile Aslı'yı, Köroğlu'nu öğretmezseniz, kişiler bildiğini okuyacak. Karacaoğlan'dan bir dörtlük söyleyemeyen zati muhteremler kendilerini söz yazarı-müzişyen ilân edecek. Bestekâr ve söz yazarı sıfatıyla kart bastırarak. Piyasa da bunlara söz ve beste siparişi verecek, sonuçta da adını anmaktan imtina ettiğimiz ne idüğü belirsiz müzikler ortaya çıkacaktır. Sonra da *“Kıl oldum abi / Kul oldum abi / Çul oldum”* diyenlerin sayısı gün be gün artacak, bu acı gerçeği bizlere de yaşatacaklardır. Bizlere bu acı gerçeği yaşatanlara Karacaoğlan'ın aşağıdaki dörtlükleriyle mukabele etmek istiyorum.

*“Ben seni seviyom can ile candan
İnsan kemlik görmez sevdiği yardan
Canım esirgemem billahi sende
Götür sat pazara kölem var deyi”*

*“Bilmem hayal gibi bilmem düş gibi
Geldi geçti boran gibi kış gibi
Şahin cırnağına düşmüş kuş gibi
Yoluk yoluk yoluk dert beni”*

Efendim piyasadaki sözleri inceleyin, *“kıl oldum ağabey, çul oldum”* ağabey diyenlere bir kulak verin sonra da Karacaoğlan'ın yukarıdaki dördlüklerini okuyun. Dikkat buyurun mukayese edin demiyorum. Çünkü Karacaoğlan'ın o dördlüklerini böyle uyduruk sözlerle mukayese dahi edilmesine gönlüm rıza göstermez. Çünkü Karacaoğlan dördlüklerinin üstüne kara bulut gibi çökmüş, müthiş bir anlam yüklemiştir. Dördlüklerin ifade ettiği anlamı hangi kâğıda kaleme sığdırabilir, ifade ettiği anlamı nasıl açıklarsınız. Bu nefis dizeler işte onun garip gönlünün ifadesidir. O gönül, şahin cırnağına düşen kuşun yoluk yoluk yolunmasıyla, dertlerin yoluk yoluk yolmasını özdeşleştirmiştir.

Karacaoğlan dizelerindeki estetiği halkından, halkın türkülerinden almıştır. Şimdi herkesçe bilinen ve de şimdیه kadar can kulağıyla dinlenmeyen, bu ne demek istiyor diye düşünülmeeyen iki mani sözcüğünü sizlerle paylaşmak istiyorum... İşte birinci mâni:

*“Mendili işle yolla
İşle gümüşle yolla
İçine üç elma koy
Birini dişle yolla”*

Efendim gönderilen elmanın birinin dişlenip yollanması ne demektir. Bu ne kadar nezih bir anlatımdır. Elmanın birinin dişlenerek yollanması tüm kötülüklerden arınmış duyguların bir ifadesidir. Hiç kötülük yoktur. Bu güzelliği istediğiniz kadar anlatın. Anlata anlata bitiremezsiniz. Tıpkı Karacaoğlan'ın dizeleri gibi.

Şimdi de ikinci maniye bir göz atalım:

*“A benim bahtı yârim
Gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim”*

Dördlüğündeki anlam yükünü nasıl anlatır, nasıl ifade eder hangi yazıyla, hangi kalemle yazar, nereye sığdırabilirsiniz. “Yüzünde göz izinin olması” ne muhteşem bir deyiştir. Tek kelimeyle müthiştir. Tertemiz arı ve duru düşüncelerin gönülde kaynamasıdır. O, basit gibi gördüğümüz mânilerimizin özelliklerini güzelliklerini bilen, şiirlerinde dile getiren bir ustadır. İşte Karacaoğlan'ı Karacaoğlan yapan özellikte buradadır. Bu sırta ne denilir... Dense dense büyük usta denilir.

O büyük ustayı anlamak için halkın dilini, telini, gönlünü çok iyi bilmek gerekir. Karacaoğlan demek dil demektir, sevgi demektir, beraberlik demektir. O zaman Karacaoğlan sevgisi etrafında birleşelim. Bir olalım. İri olalım. Diri olalım...

KAYNAKÇA

- Halil Atılgan, Çukurova'da Karacaoğlan çığırnak, Anayurttan Ata Yurda Türk Dünyası S. 7, s. 69, Şubat 1995.
Halil Atılgan, Çukurova Türküleri (1) Adana Valiliği Yayınları Burcu Ofset Ankara 1998.
Halil Atılgan, Karacaoğlan'da Dil, Turunç Dergisi S. 2, s. 47, Mayıs Haziran 2010.
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Karacaoğlan, Akçağ Yayınları Ankara 2004.
Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan Tercüman Yayınları İstanbul 1992.
Müjgan Cumbur, Karacaoğlan, Çağrı Yayınları İstanbul 2008.
Tahir Kutsi Makal, Karacaoğlan, Toker Yayınları İstanbul 1998.